

DOI: <https://doi.org/10.32782/ecovis/2024-1-9>
УДК 330.34:332.142

Ханін Семен Григорович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу та публічного адміністрування,
Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1520-9504>*

Тульчинська Світлана Олександрівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>*

**ПОСТІНДУСТРІАЛЬНА ПАРАДИГМА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

У статті обґрунтовуються засади постіндустріальної парадигми інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем. Проведено дослідження понятійно-категоріального апарату щодо виокремлення сутності та ознак парадигми. Було обґрунтовано, що парадигма суспільного розвитку – це не тільки зразок, еталон, вектор щодо досягнення поставлених цілей суспільного розвитку, а й певна філософія їх досягнення, яка представляє собою інтегровану систему, що ґрунтується на певних теоретичних концепціях та має розгалужену методологічну основу у вигляді виокремлення закономірностей розвитку та його спрямування, базових теоретичних постулатів, гіпотез, припущень, функцій, принципів, моделей постановки проблем, методів, дослідницьких підходів, що домінують у певному періоді розвитку науки. Доведено, що сучасний вимір теоретично-методологічних засад парадигмального розвитку спрямований на трансформаційний вектор постіндустріального розвитку суспільства та економічних систем різних рівнів, у тому числі на рівні регіональних економічних систем. Системна структура постіндустріальної парадигми виконує методологічну, концептуальну, аналітичну та комунікативну функції.

Ключові слова: інтелектуально-інноваційні детермінанти, парадигма, постіндустріальна парадигма, регіон, регіональна економічна система, розвиток.

Semen Khanin

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Management, Marketing
and Public Administration Department,
IHE “Academician Yuriy Bugay International Scientific
and Technical University”*

Svitlana Tulchynska

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

**POST-INDUSTRIAL PARADIGM
OF INTELLECTUAL AND INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS**

The article substantiates the principles of the post-industrial paradigm of intellectual and innovative development of regional economic systems. Transformational changes in the economy and society increasingly lead to the emergence of new models of interaction, devoid of rigid spatial binding, which actualizes the need to form a modern scientific paradigm that would integrate intellectual and innovative determinants into the concept of regional development. The purpose of such a theoretical and methodological rethinking is to determine the conceptual principles of forming effective mechanisms and strategies for regional development, capable of ensuring the dynamic transition of the regional economy to higher levels of competitiveness and sustainability, relying on knowledge, innovation, information, intellectual capital and creative potential as the leading resources of modernity. The study of the conceptual and categorical apparatus for isolating the essence and features of the paradigm was substantiated, and it was proved that the paradigm of social development is not only a model, a standard, a vector for achieving the set goals of social development, but also

a certain philosophy of their achievement, which is an integrated system based on certain theoretical concepts and has an extensive methodological basis in the form of isolating the laws of development and its direction, basic theoretical postulates, hypotheses, assumptions, functions, principles, models of problem formulation, methods, research approaches that dominate in a certain period of scientific development. It is proved that the modern dimension of the theoretical and methodological foundations of paradigmatic development is aimed at the transformation vector of the post-industrial development of society and economic systems of various levels, including at the level of regional economic systems. The need to form a new paradigm is due to deep structural changes that cover not only the economy, but also the entire system of spatial organization of society. The systemic structure of the post-industrial paradigm performs methodological, conceptual, analytical, and communicative functions.

Keywords: intellectual and innovative determinants, paradigm, post-industrial paradigm, region, regional economic system, development.

Постановка проблеми. У контексті активізації глобалізаційних і регіоналізаційних процесів, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зростання ролі інтелектуальної праці, розширення впливу інновацій, що супроводжують перехід до постіндустріального етапу суспільного прогресу та становлення мережевої економіки, зростає актуальність переосмислення підходів до просторової організації розвитку регіональних економічних систем. Зокрема, виникає об'єктивна потреба у використанні та активізації інтелектуально-інноваційних детермінант як ключового фактору розвитку регіональних економічних систем.

Трансформаційні зміни в економіці та суспільстві дедалі частіше зумовлюють появу нових моделей взаємодії, позбавлених жорсткої просторової прив'язки, що підриває ефективність традиційного територіального підходу до розвитку регіонів. За таких умов актуалізується необхідність формування сучасної наукової парадигми, яка б інтегрувала інтелектуально-інноваційні детермінанти в концепцію розвитку регіонів. Метою цього теоретико-методологічного переосмислення є визначення концептуальних засад формування ефективних механізмів і стратегій розвитку регіонів, здатних забезпечити динамічний перехід регіональної економіки до вищих рівнів конкурентоспроможності та сталості, спираючись на знання, інновації, інформацію, інтелектуальний капітал та креативний потенціал як провідні ресурси сучасної епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже не перше століття розвивається теорія розвитку продуктивних сил і регіональної економіки. Серед закордонних дослідників, що є авторами сучасних концепцій регіонального розвитку, які мали вагомий вплив на регіональний розвиток, слід відмітити: У. Ваннопа, Л. Висенті, М. Гедеса, Я. Гордона, К. Джексон-Батлера, М. Кітінга, М. Сторпера, В. Солета, А. Фалуаза, С. Хайрди, М. Харба та інших.

У витоків теорії постіндустріального розвитку стояли такі науковці, як: Р. Арон, Д. Белл, В. Вернадський, П. Друкер, М. Кастельс, Е. Тоффлер, А. Турен, В. Уайт, П. Химанен та інші.

Проблематикою формування постіндустріальної парадигми розвитку регіональних економічних систем із урахуванням активізації інтелектуально-

інноваційних детермінант займалися такі вітчизняні науковці, як: О.Є. Бавико [1], О.В. Белякова [2], М.П. Бутко, В.Ю. Медвідь [3], Л.М. Мельник [4], Т.В. Пепа [10], О.В. Попело, О.А. Сидоров [5], В.О. Титикало [6], С.О. Тульчинська [9], Л.Г. Чернюк [10], В.І Чужиков [11], та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених дослідженню просторового аспекту регіонального розвитку, проблема формування наукової постіндустріальної парадигми інтелектуально-інноваційного розвитку регіональної економіки залишається надзвичайно актуальною. Її подальше дослідження вимагає залучення сучасних методологічних підходів, з урахуванням новітніх соціально-економічних трендів, зокрема цифровізації, інноваційної динаміки та глобальної інтеграції.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних та методологічних засад формування наукової постіндустріальної парадигми інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем в умовах переходу до інноваційно-інтелектуального типу розвитку. Завдання включають:

- доведення актуальності тематики дослідження;
- аналіз категоріального апарату щодо парадигмального просторового розвитку регіональних економічних систем;
- ідентифікація передумов формування постіндустріальної парадигми;
- виокремлення інтелектуально-інноваційних детермінант регіонального простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна динаміка глобалізаційних процесів, посилення та переформатування міжрегіональних економічних зв'язків, а також швидкі зміни структур світового ринку та його просторових параметрів обумовлюють формування нової соціально-економічної реальності – постіндустріального суспільства. Цей етап характеризується високим ступенем трансформаційних зрушень, кризовими явищами в глобальному просторі та посиленням невизначеності, що підкреслює необхідність поглибленого дослідження просторових детермінант регіонального розвитку. Саме в такому контексті постає актуальність формування наукової парадигми трансформації регіональ-

них економічних систем, яка б відповідала сучасним викликам та базувалась на інтелектуально-інноваційних детермінантах розвитку регіонів.

Сьогодні вже не виникає сумнівів відносно того, що трансформація економічних систем всіх рівнів відбувається у напрямі постіндустріального розвитку. Постіндустріальне суспільство акцентує увагу на знаннях, інформації, інноваціях, креативності, орієнтації на споживачів. Теоретичною основою виокремлення засад постіндустріальної парадигми є сучасні концепції регіонального розвитку, економіки простору та мережевої економіки, що фокусуються на інтелектуальному та інноваційному капіталі як ключових факторах прогресу.

Але, головним є не тільки окреслені аспекти, а також те, що трансформації, які відбуваються на рівні економічних систем всіх рівнів, є глибинними та докорінними і охоплюють не тільки функціонування економічних систем, а й всіх сфер життєдіяльності. А це дає можливість говорити про зміну парадигми сучасних перетворень постіндустріального розвитку, що базується на інтелектуально-інноваційних детермінантах.

Саме поняття «парадигма» від дав. гр. тлумачиться як «взірець». У сучасній інтерпретації поняття «парадигма» тлумачиться як «певний стандарт, ціннісна орієнтація на вирішення поставлених завдань, сукупність стійких характеристик різних моделей теоретичної та практичної економічної діяльності та їх взаємодії, незалежно від рівня їх глибини та результативності в контексті господарського процесу» [4, с. 270].

Інші науковці розглядають парадигму як «сукупність стійких і загальнозначущих норм, теорій, методів, а також схем наукової діяльності, які утворюють аналітичну єдність щодо тлумачення теорій» [11, с. 86]. А також як «ключову ідею, що полягає в побудові теоретичної концепції складних економічних комплексів; як зразок, приклад, еталон, що застосовується для доведення певних смислових зв'язків між явищами тієї чи іншої сфери господарювання, розв'язання проблем, що виникають, формування методів та принципів дослідження» [2, с. 63–64].

О.А. Сидоров вважає, що парадигма сучасного розвитку «представляє собою сукупність аксіологічних (ціннісні орієнтири), теоретичних (теоретичні постулати) та методологічних основ (основоположний методологічний принцип), які є базою для розв'язання наукових задач» [5, с. 184].

О.Є. Бавико [1, с. 253], досліджуючи постіндустріальну парадигму базується на аналізі положень теорій еволюційної та інституціональної економіки, регіональної економіки, теорії систем та розвитку цивілізації. При цьому автор виокремлює чотири групи концепцій просторової організації економіки та розвитку, а саме: географічну та геополітичну концепції, концепції просторового розміщення виробництва штандарта; кумулятивну концепцію просто-

рового розвитку та постіндустріальну концепцію економічного розвитку.

В. Титикало [6] визначає парадигмальні засади напрямів процесно-орієнтованого управління в постіндустріальному суспільстві на основі структурно-логічного аналізу послідовності формування концепцій суспільного розвитку на базі теорії постіндустріального суспільства.

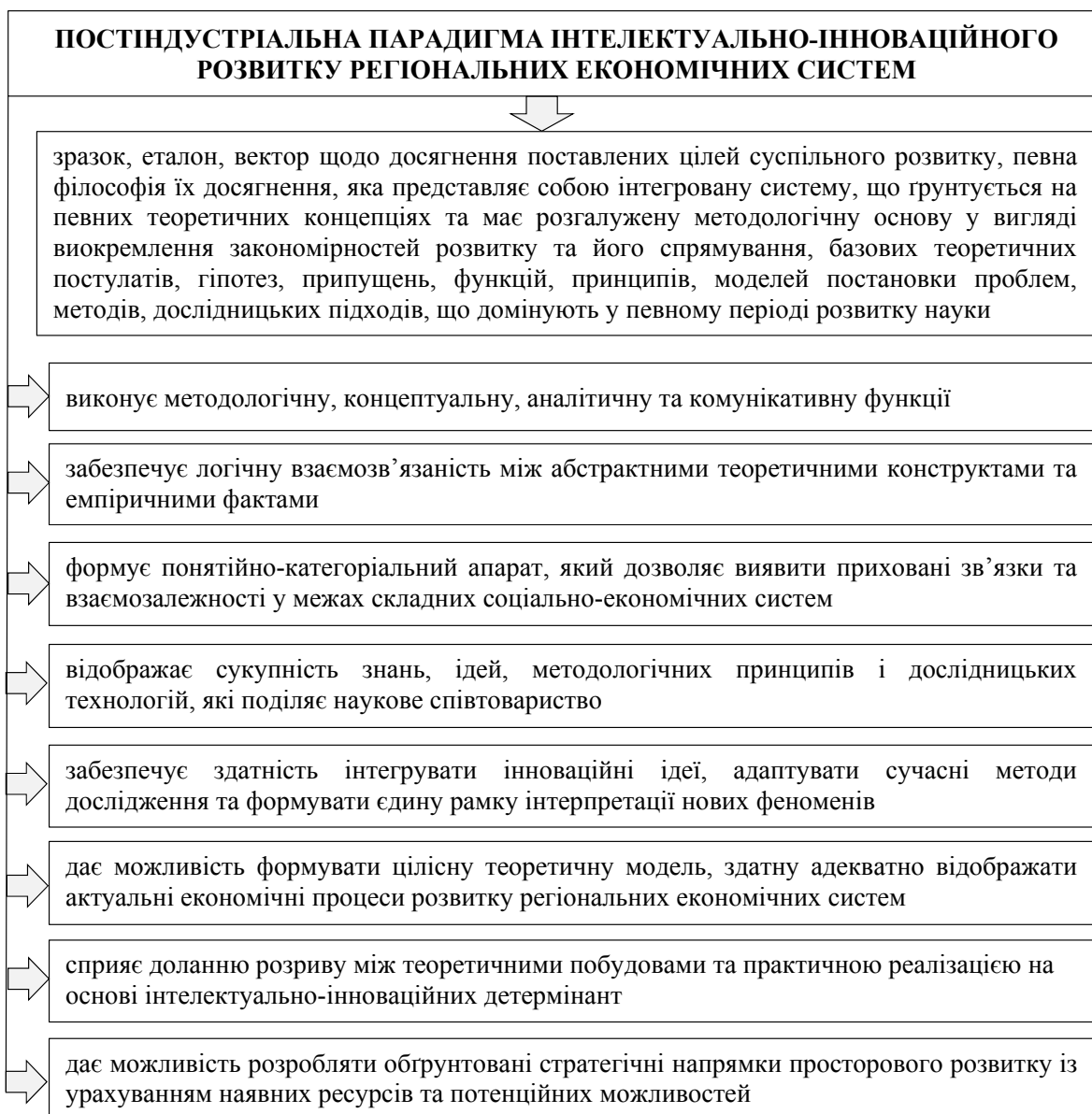
Погоджуючись з наведеними наробками авторів, що займалися проблематикою з'ясування сутності парадигми, необхідно наголосити, що, на наш погляд, парадигма суспільного розвитку – це не тільки зразок, еталон, вектор щодо досягнення поставлених цілей суспільного розвитку, а й певна філософія їх досягнення, яка представляє собою інтегровану систему, що ґрунтується на певних теоретичних концепціях та має розгалужену методологічну основу у вигляді виокремлення закономірностей розвитку та його спрямування, базових теоретичних постулатів, гіпотез, припущень, функцій, принципів, моделей постановки проблем, методів, дослідницьких підходів, що домінують у певному періоді розвитку науки тощо. Сучасний вимір теоретично-методологічних засад парадигмального розвитку спрямований у трансформаційний вектор постіндустріального розвитку суспільства (рис. 1).

Потреба у формуванні нової парадигми зумовлена глибокими структурними змінами, які охоплюють не лише економіку, а й усю систему просторової організації суспільства.

Постіндустріальна парадигма базується на загальному методі науковості, який відображає сукупність знань, ідей, методологічних принципів і дослідницьких технологій, які поділяє наукове співтовариство. Системна структура постіндустріальної парадигми виконує методологічну, концептуальну, аналітичну та комунікативну функції. Вона не лише забезпечує логічну взаємозв'язаність між абстрактними теоретичними конструктами та емпіричними фактами, а й формує понятійно-категоріальний апарат, який дозволяє виявити приховані зв'язки та взаємозалежності у межах складних соціально-економічних систем. Особливої ваги набуває її здатність інтегрувати інноваційні ідеї, адаптувати сучасні методи дослідження та формувати єдину рамку інтерпретації нових феноменів.

Формування постіндустріальної парадигми розвитку регіональних економічних систем є важливим етапом еволюції економічної науки, адже саме вона дозволяє:

- формувати цілісну теоретичну модель, здатну адекватно відображати актуальні економічні процеси розвитку регіональних економічних систем;
- розробляти обґрунтовані стратегічні напрямки просторового розвитку із урахуванням наявних ресурсів та потенційних можливостей;
- долати розрив між теоретичними побудовами та практичною реалізацією на основі інтелектуально-інноваційних детермінант.

**Рис. 1. Постіндустріальна парадигма
інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем**

Джерело: побудовано автором

Розвиток регіональних економічних систем в умовах постіндустріальної глобалізації зумовлюється трьома ключовими процесами:

по-перше, інтелектуалізацією економічного простору;

по-друге, інноваційною інтеграцією до глобальних мереж;

по-третє, налагодженням щільних взаємозв'язків та взаємодій завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям.

Ці фактори мають визначальний вплив на формування постіндустріальної парадигми регіонального розвитку. Постіндустріальна модель розвитку сучасного суспільства ґрунтується на домінуванні нематеріальних, віртуалізованих ресурсів: інформації,

комунікації, інновацій, інтелекту, творчого потенціалу та новітніх інституцій. Ці ресурси не лише змінюють характер економічних процесів, але й формують нові атрибути регіональних економічних систем:

– трансформацію класичних факторів виробництва;

– еволюцію організаційних форм та управлінських практик;

– перехід від ієрархічних до мережових структур взаємодії суб'єктів господарювання.

Постіндустріальна парадигма інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем функціонує як методологічний контур, що об'єднує:

– весь спектр методів просторового дослідження;

- функціональний, структурний та еволюційний компоненти системного підходу;
- урахування інноваційних, інформаційних та людських чинників регіонального розвитку.

Висновки. У світлі інноваційно-інтелектуальних процесів, що домінують у глобальному середовищі, традиційні моделі просторового розвитку втрачають релевантність. Переходу від індустріального до постіндустріального типу економіки притаманні децентралізація, інформатизація економічної діяльності, зростання значущості людського та інтелектуального капіталу, цифрових платформ та інформаційних потоків. У такому контексті регі-

они трансформуються у глобальних мереж, де просторові обмеження нівелюються технологічними інноваціями.

Постіндустріальна парадигма дозволяє не лише адекватно відобразити сучасні соціально-економічні реалії, а й виступає ефективним інструментом для розробки стратегічних напрямів трансформації простору регіональної економіки в умовах постіндустріального суспільства.

Подальших досліджень вимагають питання щодо формування методологічного базису постіндустріальної парадигми інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бавико О. Є. Постіндустріальна парадигма просторової організації економіки. *Таврійський науковий вісник*. 2012. № 80. С. 251–263.
2. Белякова О. В. Формування засад використання інноваційної парадигми щодо розвитку регіонів України. *Global world: науковий альманах*. 2015. № 1 (I). С. 63–68.
3. Медвідь В. Ю. Наукові парадигми сучасного регіонального розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 4. С. 36–38.
4. Мельник Л. М. Парадигмальне моделювання дослідження формування економіки знань в інформаційному суспільстві. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 2. С. 269–279.
5. Сидоров О. А. Інноваційно-інформаційна парадигма сучасних перетворень національної економіки. *Підприємство і торгівля*. 2023. № 39. С. 181–188.
6. Титикало В. Парадигма основних напрямів процесно-орієнтованого управління в постіндустріальному суспільстві. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Економіка*. 2021. Вип. 12(24). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/466/406> (дата звернення: 14.05.2024).
7. Тульчинська С. О. Методологічний підхід до визначення домінант розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 7(145). С. 138–145.
8. Тульчинська С. О., Шашина М. В. Парадигмальні особливості мережевої економіки як складової структурної модернізації регіональної економіки. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія Економіка і управління*. 2019. Том. 30(69), № 1. С. 84–89.
9. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
10. Чернюк Л. Г., Пепа Т. В. Сучасна парадигма територіальної організації регіонального АПК. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 40. Ч. IV. С. 11–18.
11. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 272 с.

REFERENCES

1. Bavyko, O. Ye. (2012), "Post-industrial paradigm of spatial organization of the economy", *Tavriiskyi naukovyi visnyk*, vol. 80, pp. 251–263.
2. Bieliakova, O. V. (2015), "Formation of the principles of using the innovation paradigm in the development of regions of Ukraine", *Global world : naukovyi almanakh*, vol. 1, no. I, pp. 63–68.
3. Medvid, V. Yu. (2013), "Scientific paradigms of modern regional development", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 36–38.
4. Melnyk, L. M. (2017), "Paradigmatic modeling of the study of the formation of the knowledge economy in the information society", *Marketing i menedzhment innovatsii*, vol. 2, pp. 269–279.
5. Sydorov, O. A. (2023), "Innovation and information paradigm of modern transformations of the national economy", *Pidpryemnytstvo i torhivlia*, vol. 39, pp. 181–188.
6. Tytykalo, V. (2021), "Paradigm of the main directions of process-oriented management in post-industrial society", *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii: Ekonomika*, vol. 12, no. 24, available at: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/466/406> (accessed 14 May 2024).
7. Tulchynska, S. O. (2013), "Methodological approach to determining the dominants of the development of the intellectual and innovative system of regions", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 7, no. 145, pp. 138–145.
8. Tulchynska, S. O. and Shashyna, M. V. (2019), "Paradigmatic features of the network economy as a component of the structural modernization of the regional economy", *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Serii Ekonomika i upravlinnia*, vol. 1, no 30, pp. 84–89.
9. Tulchynska, S. O. (2009), *Intelektualno-innovatsiina modernizatsiia ekonomiky Ukrainy* [Intellectual and innovative modernization of the economy of Ukraine], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
10. Cherniuk, L. H. and Pepa, T. V. (2015), "Modern paradigm of territorial organization of regional agro-industrial complex", *Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 40, no. IV, pp. 11–18.
11. Chuzhykov, V. I. (2008), *Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia* [Global regionalism: history and modern methodology], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2024